СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА

Докторант Диана Мутафова[1]

Резюме: *Извършен е сравнителен анализ на жизненото равнище в България и средното за ЕС-27 чрез изследване на индекса на човешкото развитие (ИЧР) и неговите компоненти. Специално внимание е обърнато на държавите от Балканския полуостров, които членуват в ЕС. Използвани са официални статистически данни за периода 2006-2023 г. Установена е устойчива тенденция към нарастване на HDI за България с по-висок темп от средния за ЕС-27. Показано е, че въпреки това България продължава да изостава по равнище на човешкото развитие спрямо изследваните държави.*

Ключови думи: *индекс на човешкото развитие, жизнено равнище, статистически анализ, България*

JEL: O15, I31, C10

DYNAMICS AND COMPARATIVE ANALYSIS OF THE HUMAN DEVELOPMENT INDEX: BULGARIA'S PLACE IN EUROPE

Diana Mutafova, PhD Student

Abstract: *A comparative analysis of the standard of living in Bulgaria and the EU-27 average was conducted by examining the Human Development Index (HDI) and its components. Special attention was paid to the EU member states on the Balkan Peninsula. Official statistical data for the period 2006–2023 were used. A sustained upward trend in Bulgaria's HDI was identified, with a growth rate higher than the EU-27 average. It was shown that, despite this, Bulgaria continues to lag behind the countries studied in terms of human development.*

Key words*: human development index, standard of living, statistical analysis, Bulgaria*

JEL: O15, I31, C10

1. Въведение

Съвременното разбиране за развитието на държавите надхвърля оценката единствено чрез икономически показатели и поставя акцент върху качеството на живот на хората. В този контекст Индексът на човешкото

[1] d.k.mutafova@abv.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

развитие (Human Development Index – HDI), разработен от Програмата на ООН за развитие (UNDP), се утвърждава като един от най-широко използваните показатели за измерване на човешкото развитие. Той оценява здравословен живот, образование и стандарт на живот, като предоставя обобщена оценка на основните измерения на човешкото развитие. Индексът е създаден, за да подчертае, че хората и техните способности трябва да бъдат сред основните критерии за оценка на развитието на една страна, а не единствено икономическият растеж (Human Development Index (HDI), n.d.). Същевременно, благосъстоянието, академичните постижения и стандартът на живот на населението оказват значително влияние върху социалния и икономическия растеж на нацията (Tobaigy, Alamoudi, & Bafail, March-2023). Въпреки че не обхваща всички аспекти на развитието, като неравенства, бедност и човешка сигурност, HDI е важен инструмент за сравнение между държавите и за оценка на ефективността на политическите решения (Human Development Report 2025, 2025). Например, да се установят причините за различните резултати в областта на човешкото развитие при еднакви равнища на брутния национален доход на глава от населението в сравнявани държави, за да се определят правилно приоритетите на правителствената политика (Шатарова, 2023). HDI е полезен не само като статичен показател за международни сравнения. Изследването на неговата динамика позволява да се изследва както достигнатото равнище на човешко развитие, така и изменението на взаимовръзките между отделните му измерения във времето (Nai Ruscone & Fernández, 2021).

Обект на доклада е индексът на човешкото развитие HDI. **Предмет** на изследване са равнището и динамиката на човешкото развитие в България в сравнение с други европейски държави, измерени чрез общия индекс и неговите компоненти, свързани със здравето, образованието и жизнения стандарт за периода 2006 – 2023 г. **Целта на доклада** е да се оцени равнището на човешкото развитие в България и да се позиционира тя сред останалите европейски държави.

1. Методология на изследването и информационни източници

Индексът на човешкото развитие (HDI) е комплексен статистически показател, разработен от програмата на ООН за развитие (UNDP). Той измерва средното равнище на постигнатото в три основни аспекта на човешкото развитие – дълъг и здравословен живот, достъп до образование и достоен стандарт на живот (Human Develoment Report 2023/2024 technical notes, 2025). Съгласно методологията на ООН, HDI се изчислява като непретеглена средногеометрична величина на индексите на трите изменения по формулата:

$$HDI = \sqrt[3]{I_{Health} \cdot I_{Education} \cdot I_{Income}},$$

където: I_{Health} е Индексът на здравето

$I_{Education}$ е Индексът на образованието

I_{Income} е Индексът на дохода

Компонентите на HDI се използват за оценяване на удовлетвореността на три главни потребности – дълъг и здравословен живот, придобиване на знания, достъп до ресурси и средства, осигуряващи достойно качество на живот (Ангелова, Шопова, & Върбанов, 2017, стр. 36). Съставният индекс I_{Health} е свързан със създадените условия за дълъг и здравословен живот. Той измерва продължителността на живота при раждане. Компонентът $I_{Education}$ оценява достъпа до знания. Той се изчислява като средна аритметична величина на два подиндекса, измерващи очакваните години на обучение, т.е. времето, което едно дете е в образователната система, и средния брой години на обучение, т.е. времето, което един възрастен жител се е обучавал. База за изчисляване на съставния индекс I_{Income} е брутният национален доход на глава от населението, представен чрез с паритета на покупателна способност, за да се отрази коректно покупателната способност на националната парична единица на всяка държава.

Значенията на HDI са между 0 и 1, като приближаването към 1 показва по-високо равнище на човешко развитие. От 2014 г. групите държави се определят съобразно скалата, представена в таблица 1.

Таблица 1. Скала за оценяване на равнището на човешкото развитие

Равнище на човешкото развитие	Гранични значения на HDI
Много високо равнище	над 0,800
Високо равнище	от 0,700 до 0,799
Средно равнище	от 0,550 до 0,699
Ниско равнище	под 0,550

Източник: (Human Develoment Report 2023/2024 technical notes, 2025)

За да може да се изчисли HDI, всеки от съставните индекси се нормира, т.е. значенията им също се движат между 0 и 1. При нормирането се използва следната формула (Human Develoment Report 2023/2024 technical notes, 2025):

$$\text{Съставен индекс} = \frac{\text{действителна стойност} - \text{минимална стойност}}{\text{максимална стойност} - \text{минимална стойност}}.$$

Минималните и максималните стойности на съответния съставен индекс се посочват в методологиите към годишните доклади за HDI.

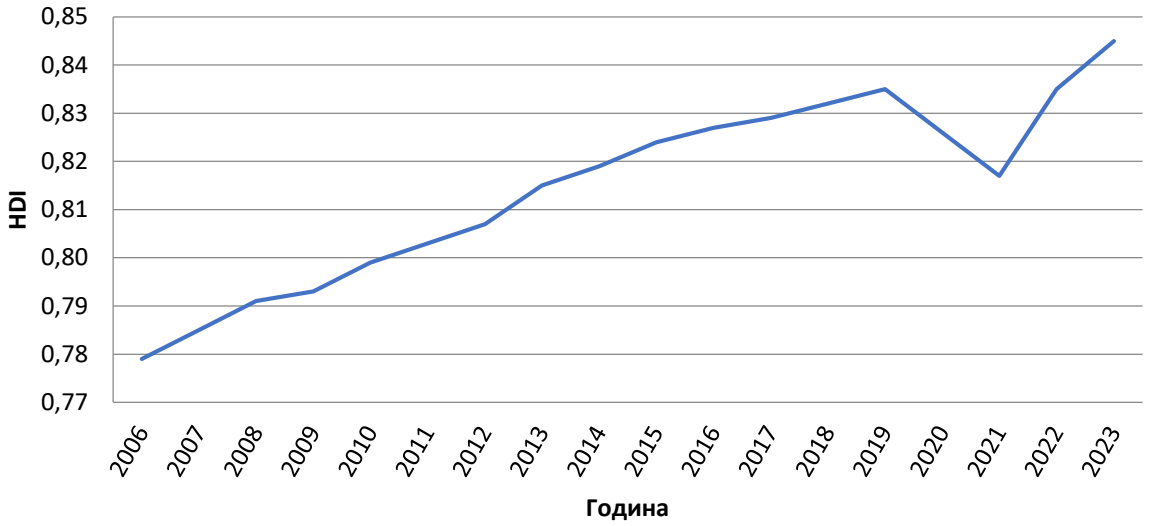
В световен мащаб HDI през 2023 г. е 0,756, като най-високо ниво е отчетено в Исландия (0,972), а най-ниско – в Южен Судан (0,388).

За извършване на статистическия анализ в настоящия доклад се използват официални статистически данни на ООН за периода 2006 – 2023 г. (Documentation and downloads, н.д.). Методологията на изследването се основава на използването на статистическите методи за анализ на динамични редове – описателни показатели на развитието, табличен и графичен метод.

2. Анализ на динамиката на HDI за България

Графичното изображение на фиг. 1 показва, че до 2019 г. стойностите на HDI за България нарастват с много малки колебания. Втората част от изследвания период се характеризира със спад на стойността на HDI през 2020 и 2021 г., като най-ниската стойност за този период е отчетена през 2021 г. – 0,817. Спадът съвпада с периода на пандемията от КОВИД–19, която оказва влияние върху различните аспекти на човешкото развитие.

Най-високо ниво на HDI за периода 2006-2023 г. е 0,845 и е достигнато през 2023 г., последната година от изследвания период. Най-ниското значение на индекса е 0,779 през 2006 г. Въпреки различията в равнището на HDI за България през периода, тя попада в категорията държави с високо и много високо равнище на човешко развитие. Според Human Development Report 2025 (2025), с HDI от 0,845 през 2023 г. България заема 55-то място сред 193 държави и територии. Нарастването на HDI за България за анализирания период се дължи на увеличаване на продължителността на живота с 4,3 години, на очакваните години на обучение – с 3 години, и на средния брой години на обучение – с 4,6 години.

Фигура. 1. Динамика на HDI за България за периода 2006 – 2023 г.
Източник: Авторът по данни на UNDP, Human Development Report 2025.

3. Мястото на България в Европа според равнището на човешкото развитие

Данните от табл. 2 показват устойчива тенденция към намаляване на разликата между стойността на HDI за България и средната му стойност за ЕС-27 за периода 2007 – 2023 г. HDI за България нараства от 0,7850 през 2007 г. до 0,8450 през 2023 г., докато средната стойност за ЕС-27 се увеличава от 0,8676 до 0,9146. Средният годишен темп на нарастване на HDI за България е 0,46%, а за ЕС-27 е 0,33%, което показва по-бързо нарастване на индекса в България през разглеждания период. В резултат на това разликата между България и ЕС-27 намалява от 0,0826 пункта през 2007 г. до 0,0696 пункта през 2023 г. При тази положителна тенденция, България все още остава под средното равнище на ЕС-27 по HDI, но от 2011 г. трайно се утвърждава в категорията на държавите с много високо човешко развитие със стойности на индекса над 0,800.

Таблица 2. Сравнителен анализ на средния HDI за държавите от ЕС и за България за периода 2007 – 2023 г.

Година	Среден HDI ЕС-27	HDI България	Ранг в ЕС-27	Разлика ЕС-27 минус България	България спрямо ЕС (%)	Годишен темп ЕС-27 (%)	Годишен темп България (%)
2007	0,8676	0,7850	27	0,0826	90,4841	-	-
2008	0,8720	0,7910	27	0,0810	90,7149	0,5080	0,7643
2009	0,8734	0,7930	27	0,0804	90,7900	0,1699	0,2528
2010	0,8777	0,7990	27	0,0787	91,0330	0,4876	0,7566
2011	0,8814	0,8030	27	0,0784	91,1005	0,4262	0,5006
2012	0,8828	0,8070	27	0,0758	91,4121	0,1555	0,4981
2013	0,8884	0,8150	27	0,0734	91,7372	0,6335	0,9913
2014	0,8910	0,8190	27	0,0720	91,9154	0,2960	0,4908
2015	0,8935	0,8240	26	0,0695	92,2197	0,2785	0,6105
2016	0,8966	0,8270	26	0,0696	92,2381	0,3440	0,3641
2017	0,9000	0,8290	26	0,0710	92,1111	0,3800	0,2418
2018	0,9030	0,8320	27	0,0710	92,1335	0,3374	0,3619
2019	0,9066	0,8350	27	0,0716	92,1031	0,3937	0,3606
2020	0,9028	0,8260	27	0,0768	91,4916	-0,4167	-1,0778
2021	0,9053	0,8170	27	0,0883	90,2430	0,2790	-1,0896
2022	0,9097	0,8350	27	0,0747	91,7919	0,4786	2,2032
2023	0,9146	0,8450	26-27	0,0696	92,3946	0,5374	1,1976

Източник: Изчисления на автора по данни от (Documentation and downloads, n.d.)

През периода 2007 – 2023 г. България отбелязва общ ръст на HDI от 7,64%, което е значително над темпа на прираст 5,42% за ЕС-27. Средногодишният темп на растеж на България е 0,46%, докато този на ЕС е 0,33%. По-високият темп на нарастване на показателя свидетелства за по-динамично подобряване на равнището на човешкото развитие в България през

разглеждания период. Тази тенденция може да се разглежда като положителен фактор за постепенното сближаване на равнището на човешкото развитие в България с европейските стандарти. Въпреки по-високия темп на нарастване, България все още не достига средните стойности на HDI за ЕС, което показва наличие на продължаващо изоставяне в равнището на човешкото развитие. За изследвания период значенията на HDI за България са между 90,48% и 92,39% от съответните значения средно за ЕС-27. Следователно, макар темповете на нарастване на общия индекс за България да са по-големи от тези за ЕС-27, все още не може да бъде компенсирано изоставането на България по отношение на показателите за човешкото развитие.

Данните, представени в таблица 3, очертават съществени различия в равнището на човешкото развитие между държавите от Балканския полуостров, членки на ЕС. Най-висока стойност на HDI за 2023 г. е отчетена за Словения – 0,931, която заема осмо място сред държавите от ЕС-27. След нея се нареждат Гърция със стойност на HDI от 0,908 и Хърватия – с 0,889. България и Румъния са с еднаква стойност на индекса – 0,845, като и двете държави заемат 26-27 място сред страните на ЕС-27. Данните за балканските държави-членки на ЕС-27 (Documentation and downloads, н.д.), и за предходните години потвърждават водещата позиция на Словения сред тях, въпреки че е сред най-новите членове на Общността. Гърция, макар и да имаме доста сходства в икономически аспект, изпреварва България в социалната област, което се отразява на мястото й по ИЧР. България и Румъния неизменно заемат последните места в ранжирането на държавите по HDI.

Таблица 3. Съставни индекси на HDI за държавите от Балканския полуостров, членки на ЕС, за 2023 г.

Държава	HDI			Продължителност на живота (години)	Очаквани години обучение (години)	Среден брой години обучение (години)	Брутен национален доход на глава от населението (ППС 2021 г.)
	Ранг общо	Ранг ЕС-27	Стойност				
Словения	21	8	0,931	81,6	17,5	13,0	46 361
Гърция	34	17	0,908	81,9	20,8	11,6	35 761
Хърватия	41	22	0,889	78,6	16,3	12,1	41 380
България	**55**	**26-27**	**0,845**	**75,6**	**15,3**	**11,5**	**32 175**
Румъния	55	26-27	0,845	75,9	14,1	11,6	39 374

Източник: Авторът по данни от (Documentation and downloads, n.d.)

Съпоставянето на компонентите на HDI показва, че България се характеризира с най-неблагоприятните стойности по основните показатели спрямо изследваните държави. Сравнителният анализ на компонента „Здраве“ показва, че най-висока очаквана продължителност на живота имат

жителите на Гърция и Словения – съответно 81,9 и 81,6 г. България и Румъния заемат последните позиции със значения на показателя съответно 75,6 и 75,9 г. Различието между най-високото и най-ниското равнище е 8,3%. Тези данни показват изоставането на България спрямо останалите разглеждани държави, което оказва влияние върху общото равнище на човешкото развитие.

По отношение на компонента „Образование“ се установяват различия както в очакваните, така и в средните години на обучение. Гърция се характеризира с най-висока стойност на очакваните години на обучение – 20,8 г., докато най-ниско равнище има Румъния – 14,1 г. В България очакваните години на обучение са 15,3, а средният брой години обучение е 11,5. Различието между България и Гърция е 35,9%, а със следващата в подреждането Словения е 14,4%. По показателя за среден брой години на обучение значението 11,5 г. за България отново е най-ниското, а с най-високо, с 13% повече, е Словения – 13,0 г. Последните позиции на България по отношение на образователните показатели очертават необходимост от по-нататъшно подобряване на образователната система и ограничаване на отпадането от нея.

Роля за определяне равнището на HDI има и компонентът „Брутен национален доход на глава от населението“. И тук се наблюдават съществени различия между разглежданите балкански държави. В се отбелязва най-ниската стойност от 32175 щ. д., а с най-висока е отново Словения – 46361 щ. д. Тук различието между двете крайни равнища е 44,1%. Въпреки положителната тенденция в развитието и на този показател България продължава да изостава спрямо останалите държави. Това показва необходимостта от създаване на условия за по-висока икономическа активност, повишаване на доходите и подобряване на жизнения стандарт на населението.

4. Заключение

Проведеният сравнителен анализ за периода 2006-2023 г. показва, че независимо от постигнатия напредък в човешкото развитие, България продължава да заема неблагоприятна позиция в рамките на ЕС-27, като стойностите на HDI остават под средното за Съюза и я поставят сред държавите с най-ниски равнища на индекса. Сравнението с балканските държави–членки на ЕС, също очертава съществени различия: България изостава значително от Словения, Хърватия и Гърция, докато позицията ѝ е близка до нището на човешкото развитие, оценено чрез HDI, запазващата се дистанция спрямо другите европейски държави показва, че икономическият напредък не е достатъчен за ускорено сближаване. Резултатите насочват към необходимостта от устойчиво подобряване едновременно на трите основни измерения на човешкото развитие – здраве, образование и жизнен стандарт, като предпоставка за ограничаване на различията и постепенно подобряване на позицията на България в ЕС.

Използвани източници

Ангелова, П., Шопова, М., & Върбанов, Т. (2017). *Социална статистика.* Свищов: АИ „Ценов“.

Шатарова, Д. (2023). България в индекса на човешко развитие. *Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив, серия Б „Естествени и хуманитарни науки“, т. XXIV*, стр. 60-63.

Documentation and downloads. (н.д.). Изтеглено на 20.08.2026 от Human Development Reports: https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads

Human Develoment Report 2023/2024 technical notes. (2025). *Human Development Reports*. Извлечено от https://hdr.undp.org/sites/default/files/2025_HDR/HDR25_Technical_Notes.pdf

Human Development Index (HDI). (n.d.). Retrieved 30.08.2026, from Human Development Reports: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

Human Development Report 2025. (2025). Извлечено от Human Development Reports: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025

Nai Ruscone, M., & Fernández, D. (2021). Dynamics of HDI Index: Temporal Dependence Based on D-vine Copulas Model for Three-Way Data. *Social Indicators Research, 158*, 563-593. doi:10.1007/s11205-021-02682-y

Tobaigy, F., Alamoudi, M., & Bafail, O. (March-2023). Human Development Index: Determining and Ranking the Significant Factors. *International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT), 12*(03), 231-245.